

શ્રી

આત્માનંદ પ્રકાશ

દોહરો.

આત્મવૃત્તિ નિર્મલ કરે, આપે તત્ત્વ વિકાશ;
આત્માને આરામ દે, આત્માનંદ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૨ જી. વિક્રમ સંવત ૧૯૬૨— ચૈત્ર અંક ૯ મો.

પ્રભુસ્તુતિ

શાર્દૂલ વિકીરિત.

જે આપે શિવસંપદા સુખકરી કાપે પુકર્માવલી,
વાપે બોધિ સુખીજ અતરવિષે સ્થાપે સ્વધર્મે વલી;
રાખી શીતલ છાયમાં ભવતણી ટાલે સદા નામના,
તેવા શ્રીજિન કલ્પવૃક્ષ જનની પૂરી કરે કામના. ૧

શોકોદ્ધાર.

વસંતતિલકા.

પ્લેગે કર્યો પ્રલય કાપ કર્યો કુકર્મે,
રાખી નહીં શરમ સત્કૃતિના સુધર્મે;
હીરા કર્યો હરણ જૈન તણો સુરો પી,
શ્રી મૂલચંદ્ર ભડ બંધુ જતાં વિલો પી. ૧

૧ નકારા કર્મના શ્રેણી. ૨ સારી રાતે રોપાએલો— જડાએલો.

૧૯૬

આત્માનંદ પ્રકાશ.

~~~~~

દેવે દયા દિલ ધરી ન જરાય જોયું,
 રે, સઘે ભાવનગરે ભવિરતન ખોયું;
 સ્વાદ્વાદનો સરસ કુંલ ભરેલ કુટયો,
 કિલ્લો કઠોર જિનસંગીતનોજ તુદયો. ૨
 સઘે સુગોધ ધર શ્રાવણે ગુમાવ્યો,
 શ્રી જૈનપંડિત તણોજ દુકાલ આવ્યો;
 ખોયો સહાયકર જૈન મહાસમાજ,^૧
 આમી પડી પ્રબલવીર જતાંજ આજે. ૩

શાર્દૂલવિકીરિત.

રે રે પાંધવ શું અચાનક કર્યું? શું ચિત્ત તારું ભમ્યું?
 જાતો અદપવિચાર તેં નવ કર્યો સ્વર્લોકમાં શું ગમ્યું?
 બાણ્યું નૈ મુજ પ્મિત્ર પાંધવ જાને સંખધિઓ શોચશે,
 આત્માનંદ^૨ સભા લતા તુજ વિના આનંદ સંજાયશે. ૧
 તું જાતો વિધવા પની તુજ વધૂ નૈ એકલી બંધુરે,
 તે સાથે ગુરૂ ભકિત ને તુજ સમા વૈધવ્ય ખામી ખરે;
 આવ્યો આ કલિ કાલ વીરનરનો સંહાર થાયે અતિ,
 જીવે પ્રાય^૩ ઘણું નપુંસક નરો થાશે હવે શી ગતિ? ૨
 શ્રી અહંત અમારી એક અરજ સદ્ગુણાનમાં સ્થાપજો.
 સ્વર્ગે શ્રાવક મૂલચંદ્ર નરને શાંતિ સદા આપજો;
 થાજો જૈનસમાજમાં પુતરપિં^૪ તેવા નરો સાહસી,^૫
 નિત્યે નર્મદ નિર્મલા હૃદયમાં તે બંધુ રહેજો વસી. ૩

૧. જૈન કાન્દર-સે. ૨ આત્માનંદ સભા ૩. ૧ લતા-વેલો. ૩ પ્રાયે કરીને-
 ધણું કરીને. ૪ હરીવાર પણ્ય. ૫ હિંમતવાલા. ૬ નિવાસ કરીને રહેજો.

શ્રેયકાંદમાર.

૧૬૭

આત્માનંદ સભા અને આત્માનંદ
પ્રકાશના પ્રવર્તક વકીલ મૂલચંદ-
નશુભાઈનો સ્વર્ગવાસ.

“ કલયતિ યથા વૃદ્ધિં ધર્મઃ કુકર્મહતિક્રમઃ ।
સુલગ્નકુશલેન્યાયે કાર્યં તથા પશ્યિ વર્તનમ્ ”—

વિક્રમ સંવત્ર ૧૯૨૦ના માગશર શુકલ પક્ષે ને રાજ
ભાવનગર રૂપ ગગનમાં ઉદિત થયેલો એક જૈનનો પ્રધારમાન
તારો સંવત્ર ૧૯૬૧ના ચૈત્રમાસની કૃષ્ણ વૃત્તિયાને રાજમધ્યા
ન્હ કાલે અસ્ત થયો. અહય સમય સુધીજ પોતાની ભવ્ય બુદ્ધિ
અને કલ્પનાનો પ્રસાદ જૈન વાચક વૃંદને આપી એ મહાન્
આત્મા પરલોક વાસી થયો. એના જીવલ્લી સમસ્ત જૈન વર્ચને
અપાર ખોટ પડી છે. એનું યથાસ્થિત વર્ણન કરવાને કલ્પ
પણ ચાલતી નથી. જૈન વાચક વૃંદને ધાર્મિક તથા સાંસારિક
પ્રાચીન રીતિ રિથિતિ ઉપર રૂચિ ઉત્પન્ન કરાવી એજ વસ્તુ
વિચાર પુરઃસર અવલોકવાનો “આત્માનંદ પ્રકાશ”માં એ
મહાન્ આત્માએ એક ઉદાર પ્રયત્ન આરંભ્યો હતો; પણ એ પ્રય-
ત્નનું ફલ જરા પણ પરિપક્વ થતાં પહેલાંતે એને આલોકમાંથી
ચાલી જવું પડ્યું. ઉપાધ્યાયજી કૃત જ્ઞાનસાર જેવા ગહન મંથો-
માં જે અધ્યાત્મિક તત્વજ્ઞાનના વિચારો ગૂઢ રહેલા છે, તેને પ્રત્યક્ષ

૬૯૮

આત્માનંદ પ્રકાશ.

કરી આપવાના “મોંધામંત્રો” શ્રીમલચંદ્રભાસ્કરનેજ વિદિત હતા અને એ મંત્રોનું સતત્ મનન કરી માત્ર અહ્ય જીવનમાં જ ધર્મ ભાવના એમણે પ્રવર્તી વી છે. તે અનેક વર્ષો સુધી તેમના નિર્મલ નામને કાયમ રાખશે—એ નિઃસંદેહ છે. આધુનિક કાલના પ્રભાવથી જૈનોનું જીવન રૂપ જલ પંકથી કલુષિત હોય એ સ્વાભાવિક છે, અને તે શુદ્ધ કરવાની ક્રિયા એ વિદ્વાને માત્ર થોડા વખત ઉપરજ આરંભી હતી. પરંતુ એ અર્થ સિદ્ધ થવાને ડેઠલોક સમય જોઈએ, તે પહેલાંતો આપણું દુર્ભાગ્ય વિજયી નિવડયું! આત્માનંદ પ્રકાશનો પ્રકાશક આયુષ્ય કર્મના અંતર્ધટમાં આવી ગયો! અવસર્પિણી કાલનું મહાત્મ્ય કૃતાર્થ થયું! હવે શું કરવું? કર્મ વ્યવસ્થા અગમ્ય છે. આ અકસ્માત્ પનાવમાં શો ગુપ્ત હેતુ સમાજેદો! હશે એ મનુષ્ય પુદ્ધિ કલીશકે એમ નથી. આપણું ભવિષ્ય એવા આત્માને સોંપી વર્તમાનમાં રહી પ્રાપ્ત કર્તવ્ય કરવાનો શાસ્ત્રકારનો ઉપદેશ છે, તો હવે એ નરરત્નના આત્માને આપણા આત્મામાં જાયત રાખવો અને એ આત્મા જેમ ચડતા પરિણામ તરફ પ્રયાણ કરતો હતો તેમ આપણા આત્માને પણ એજ માર્ગે ચઢાવવો—એજ ઉત્તમ માર્ગ છે.

સાંપ્રતકાલે વિશ્વનો પ્રણય કરવા જે દુષ્ટ રોગ પ્રગટ થયો છે, તે મહારોગ લાગુ પડતાંજ એ આત્માને આર્હત તત્ત્વજ્ઞાનનો સાક્ષાત્કાર થયો હતો. પંચપરમેષ્ઠી તથા નવપદજીના સ્મરણનો પ્રવાહ તેના હૃદયમાં વહ્યા કરતો

944

અપ્પાચીનંદ મહારાજ.

~~~~~

જ્ઞાનના ગહન ત્રિપથોમાં પ્રવેશ કરવાની તક લીધી. તે પહેલા જૈન વર્ગની ઊન્નતિના માર્ગને દર્શાવનારા સાધનો પ્રગટ કરવાનો તેમનો પ્રથમથીજ ઉત્સાહ હોવાથી કેટલાએક અભ્યાસી મિત્રોનું મંડળ એકઠું કરી ભાવનગરમાં "શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક" નામે એકસભા તેમણે સ્થાપન કરી. તેમાં પ્રમુખની પદવી ઉપર તેમનીજ પસંદગી કરવામાં આવી હતી. કેટલા એક સમય સુધી એ સભા ચાલી પણ ઘાઈ કારણ સરસ્વદાદાષને લીધે તેમને એ સભામાંથી આપરે જુદું પડતું પડ્યું અને "જૈનહિતેચ્છુ સભા" એવા નામથી તેમણે એક જુદું મંડળ સ્થાપન કર્યું. આ મંડલમાં તેમના ઉત્સાહ અને સદા બોધ વિગેરે ગુણોથી ઘણા સભ્ય વર્ગને એટલો મોહ પમાડ્યો હતો કે કેટલાએક બાલ તથા તરૂણ શ્રાવકો તેમની ખાસે અભ્યાસ કરવા તથા તેમનો સદ્બોધ શ્રવણ કરવા આકર્ષાયા હતા. જેમાં મરહૂમ મી. વીરચંદ રાધવજી ગાંધી બી. એ. મુખ્ય હતા. અરૂપ સમયમાંજ એ સભા જામત થઈ અને "જૈનહિતેચ્છુ" એવા નામથી એક માસિક પત્ર પ્રગટ કરવા લાગી. જેમાં મરહૂમના બોધક લેખ પ્રગટ થવા લાગ્યા આ કાર્યના સહાયક મી. વીરચંદ રાધવજીને જૈનર્ક્ષની ધાર્મિક ઉન્નતિ કરવા ઈંગ્લેન્ડ જવું પડતાં ત્યાં તેઓ તેમને સોંપવામાં આવેલ ધાર્મિક કાર્ય કરી ખેરીસ્ટર એંટ લૉની પરિક્ષામાં પસાર થયા અને મરહૂમના પિતાશ્રીને વૃદ્ધવ પ્રાપ્ત થતાં શુદ્ધવ્યવહારની સર્વ ધુરા શ્રી મૂલચંદ ભાટના ચિત્ર ઉપર આવી પડી તે

શોકોદગાર.

૨૦૧

સાથે તેમના લઘુબંધુ ભાઈ હરિચંદને બેરીસ્ટર નો અભ્યાસ કરવને માટે ઇંગ્લાંડ મોકલવા પ્રથમ પગલું ભરવા તેમની ઈચ્છા થઇ, ઈત્યાદી વ્યવહારની ગદનતામાં તેઓ ગુન્ધાઈ ગયા— તેથી જૈનહિતેચ્છુ માસીક નો પ્રવાહ તુટી ગયો. તથાપિ તેઓએ સ્થાપેલી સભાનું જીવન એમનું એમ ટકાવી રાખ્યું. પોતાના લઘુબંધુ મી. હરિચંદ્ર ઇંગ્લાંડમાં આગળ વધ્યા અને મરહૂમનો ભગીરથ પ્રયત્ન ફલોન્મુખ થવા આગ્યો— બેરીસ્ટર એટ લોની પરિક્ષામાં પસાર થયા પરંતુ મનુષ્યનો પ્રયત્ન ગમે તેમ છતાં કર્મગતિ કાંઈ અન્યથા હતી. એટલે આ સમયમાં તેમના એ લઘુબંધુ મી. હરિચંદ્રનો ઇંગ્લાંડમાં અકસ્માત સ્વર્ગવાસ થયો.

આ મહાન હાની થઈ અને તેમને પોતાને પણ વ્યવહાર પક્ષે ઘણી હાની થઇ. આવી સ્થિતિમાં પોતે ધારેલી ધારણા નિષ્ફલ થવાને લીધે તેઓ તે મહાન શોકથી શૂન્ય થઇ ગયા.

આવી સંકટ ભરેલી સ્થિતિમાં તેઓ આગ્યા હતા, તથાપિ તેમના નિર્મલ હૃદયમાં ગુરૂ ભક્તિએ સન્નિવસ વાસ કરેલો હતો, મહોપકારી મહામુનિ આચાર્ય શ્રી આત્મારામજી મહારાજના ચરણ કમલનું ધ્યાન તેઓ સર્વદા કરતા હતા. એ ઉપકારી ગુરૂનું જન સમૂહમાં સ્મરણ રાખવાને સંવત્ર ૧૯૫૨ ના બીજા જઠ માસની શુક્લ દ્વિતીયાને દિવસે ભાવનગરમાં “શ્રી આત્મારામજી જૈન પુસ્તકાલય” ની તેમણે સ્થાપના કરી હતી. અને તે સાથે પૂર્વોક્ત સભાનું જીવન તેઓ જલવતા હતા.

૨૦૨

આત્માનંદ પ્રકાશ.

શોડા કાલે વ્યવહારની વિપત્તિનું વિસ્મરણ કરી જે કાર્ય અખિલ જૈન સમૂહને લાભ-કારક થાત તે બંધ પડેલું બેઠ, તે કાર્ય કરવા તેમની બુદ્ધિ પ્રેરાઈ. અને પોતાનું જૈન તત્ત્વનું જ્ઞાન પ્રસાર કરવા મરહુમ ગુરુરાજશ્રી આત્મારામજી મહારાજના હિંદુસ્તાની ભાષામાં બનાવેલા શ્રી જૈન તત્ત્વાદર્શનું ગુજરાતી વાચકવર્ગ વધારે લાભલઘ શકે તેવા હેતુથી તેનું શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાંતર તેમણે ધણોજ શ્રમ લઈ કર્યું જે અંચ અત્યારે મોબુદ છે અને જૈન કામમાં તે હાંશથી વંચાય છે તેમજ :—

જૈનોના ગૃહ-ધર્મ અને સાહિત્યનું વિવેચન કરવા તથા જૈન તત્ત્વનું તથા ન્યાયનું જ્ઞાન પ્રસાર કરવા “આત્માનંદપ્રકાશ” નામનું માસિક પત્ર પ્રગટ કરવા માંડ્યું. જે પત્રને શ્રી આત્મારામજી મહારાજના પરિવારના મુનિમંડલે તથા જૈન વર્ગના વિદ્વાન્ ગૃહસ્થોએ અનુમોદન આપ્યું. બેજ વર્ષના બાલ માસિકને અત્યારે તેમના લેખનો ગહાનૂ વિષમ વિયોગ પ્રાપ્ત થયો— જે ઠટલી હાનિ !

ત્યારપછી તેમની જિત્તમ પુસ્તકો લખવાની ઇચ્છા થવાથી તેમણે જૈન ભંડારોનો શોધ કરી તેમાંથી યોગ્ય પુસ્તકોના ભાષાંતર કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં પ્રયાસ કર્યો જે કામમાં તેમણે ભાવનગર હાઇસ્કૂલના શાસ્ત્રી નર્મદાશંકર દામોદરને સહાયક તરીકે પોતાની પાસે રાખ્યા હતા. તેમાં તેઓએ જે કામ કરેલ છે, તે પ્રતિમાશતક, ભદ્રબાહુ સંહિતા, પૂજ સંગ્રહના ચાર ભાગ અને આનંદ ધનજી બોહોતેરીના

શોકોદગાર.

૨૦૩

અર્થ વિગેરે પ્રસિદ્ધ થયેલા પુસ્તકોની નોંધ જોવાથી સહજ જોવામાં આવે તેમ છે. ગુજરાતી ભાષા સાથે જૈનશૈલીનું તેમનું અનન્યજ્ઞાન અને તેનો સારોદ્ધાર કરવાની તેમની જિજ્ઞાસા કેટલી હતી તે આજ કહેવાની જરૂર રહેતી નથી. જૈનશાલાઓમાં ચાલતા પુસ્તકોમાં શી ખામી છે અને જૈન શીક્ષાના ધોરણ કેવા હોવા જોઈએ તેનો નમુનો તેઓ જૈનોના સાક્ષરવર્ગ સમીપ પ્રસંગોપાત મુકતા હતા. જે નમુનો માંગરોળવાલા મુંબઈના પ્રખ્યાત ગ્રહસ્થ મી. અમરચંદ તલકચંદની જૈન સીરીઝના સંગ્રહમાં હસ્તાક્ષરના લેખથી આપેલો છે. સંસ્કૃત ભાષાના પુસ્તકો ને જૈનશૈલીમાં મુકવાની તેમની શક્તિ અને તત્વજ્ઞાનની ભાષામાં અસલગ્રંથ રચનાની તેમની યોગ્યતા ઘણે સ્થલે પ્રગટ થયેલી છે, અને તેમની સર્વગ્રાહી બુદ્ધિ સ્વતંત્ર લેખો લખવા માટે પણ તેટલીજ તત્પર હતી. મુંબઈમાં અને વડોદરામાં મળેલી જૈન કોન્ફરન્સ વખતે તેમણે બખ્તેલી સાધર્મીબંધુઓની સેવા અને વિષયકમીટીમાં કરેલા કાર્યથી કેટલાંક જૈન વિદ્વાનોના અને ગ્રહસ્થોના મન પણ પોતાની પ્રત્યે આકર્ષ્યો હતા. સારાંશ એટલો કે તેમણે પોતાની આટલી નાની વયમાં એટલા બધા કામ કરેલાં છે કે તે ગણુવા બેસતાં લેખનો વિસ્તાર થઈ જાય.

આશિષાય તેઓ સંગીત કલાના સારા અભ્યાસી હતા. જિનાલયમાં જ્યારે તેઓ પૂજા લાણવતાં ત્યારે તેમની કંઠ માધુર્ય સહિત સંક્તિ ભાવના જેવું લવિક આતાઓ ઊન્નત અને પ્રખલ રસના તરંગોથી ઊભરાઈ જતા હતા. વક્તા તરીકે

૨૦૪

આત્માનંદ પ્રકાશ.

તેઓ ધણીવાર સાઈ કામ કરતાં અને સ્વાધ્યાય દર્શનના સૂક્ષ્મ સ્વરૂપને દષ્ટાંત સિદ્ધાંતથી પ્રત્યક્ષ કરી જનસમૂહની આગળ દર્શાવી શકતા હતા. વાદવિવાદમાં તેઓની શક્તિ ધણી ઊત્તમ હતી. ખરા અર્થે કરણથી જૈન સિદ્ધાંતનો ઝંડો ઉપાડનાર એ સમર્થ વિદ્વાનના હૃદયમાં ધર્મભાવના એવું જ્યોત ધતુંકે જની પ્રતિભાની પ્રજ્વાળા આગલ વાદી ક્ષણવારમાં નિસ્તેજ થઈ જતો હતો. તે સાથે તેઓનામાં ધર્મભાવના ઉંચા પ્રકારની હતી તેમની વિચાર મુદ્રાનો સંબંધ સર્વજ્ઞ ધર્મ કાર્યની સાથે વિશેષ રહેતો હતો. તેઓ ઉપદેશપ્રણાલિના જ્ઞાનસારનું સર્વદા મનન કરતા હતા. તેમનો સંગીતમય આત્મા જૈન કાવ્યોના સંગીતથી જાણે પરમાત્માનું દર્શન લેતો હોય, તેમ તે પ્રસંગે તદ્દલીન થઈ જતો હતો. બાહ્ય તત્ત્વને અનુભવી આંતર તત્ત્વોના સ્વરૂપને અવલોકન કરવાનું દ્રષ્ટાંત તેઓ દર્શાવી શકતા હતા. જો એમની બુદ્ધિની વિશાલતા અને વિચાર શીલતાનો હંમેશનો પુરાવો હતો. સંસારનું મોહજય સ્વરૂપ તેઓ સમજતાં તથાપિ એ મોહથી આત્માને જુદો કરી શકતા નહતા. શરીર રૂપ વૃક્ષનો ભંગ થવાનો તેમને મોટો ભય હતો, અને તેને અસાર રૂપે તે સમજતા પણ હતા તેમજ નિત્યની આવશ્યક ક્રિયામાં તેઓ મુખ્ય પણે સમાધિપૂર્વક સામાયિક લઈ પરમાત્માની ભક્તિ કરતા અને તે પ્રસંગે તત્ત્વ જ્ઞાનનો સ્વાધ્યાય કરી અન્ય ને ઉપદેશ આપતા હતા સામાયિક ક્રિયાને તેઓ મોટું માન આપતા અને તે શુભ સમયનો લાભ આપવાને આત્માનંદ સભાની સાથે એક “ સામાયિક શાલા ” તેમણે સ્થાપન કરેલી હતી.

શોકોદગાર

૨૦૫

તેમનામાં કૃતજ્ઞતાનો ગુણ ઉત્તમ હતો. અન્યના ઉપકારને તેઓ ભુલી જતા નહતા તે સાથે અન્યને દુઃખી જોઈ તેમનું હૃદય આર્દ્ર થઈ જતું હતું. અને તત્કાલ તેને ખનતી સહાય કરવા તેઓ તત્પર થતા હતા. મુનિઓનો યથાર્થ મુનિધર્મ જોઈ તેઓ હૃદયમાં હર્ષ પામતા અને તેવા મુનિઓ તરફ પોતાની ગુરુ ભક્તિ દર્શાવતા હતા. પ્રથમથી જ આચાર્ય શ્રી વિજ્યાનંદસૂરિના તેઓ ખસ ભક્ત હતા, તથાપિ વિશેષ પચિત મુનિવર્ય શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી મહારાજના ગુણ જોઈ તેઓ તેમની પ્રશંસા કરતા અને તેમના પણ ઉપકારને સર્વદા સ્મરણ કરતા હતા.

આવા નરનું આ દુનિયામાંથી પ્રયાણ થયું સાંભળી તેમના પરોક્ષ અથવા અપરોક્ષ પરિચયમાં આવેલ કિયા મનુષ્યને જોઈ થયા વિના નહી રહે? ભારત ભૂમિમાં વસતા જૈનોમાં ધન સમૃદ્ધિવાલા પુરૂષો ઘણાં હશે પણ જે જ્ઞાન સમૃદ્ધિવાલા થોડા નર ઉત્પન્ન થયા છે. અને થશે તેમની સાથે ગણનામાં મુકવા યોગ્ય આ સૌરાષ્ટ્ર દેશનો ઉત્તમ નર આટલી યુવાવસ્થામાં ગત થવાથી સર્વ જૈન વર્ગને હાનિ થઈ છે, એમ કહી શું તો તેમાં કાંઈ પણ અતિશયોક્તિ નથી? તેમના વિચાર હંમેશા અતિ ઉત્કૃષ્ટ હતા અને તેમાં એટલું બધું સામર્થ્ય હતું કે તે પ્રમાણે તે ઘણાં મોટા ભાગને ખરેખરી ખાખતમાં પોતાની પાછલ દોરી જતા. આવા પુરૂષ રત્નની ખામી એકા એક પુરાય એ ખતનું કઠિણ છે. તેમના મિત્ર મંડલમાં જૈન વર્ગતા સાક્ષર

આત્માનું પ્રકાર.

મંડલમાં અને દેશના વિદ્વન્મંડલમાં તેમની જગા ખાલી પડી ગઈ છે. આ વાતનો શોક તે તે વર્ગના લોકો કરે તે સ્વભાવિક છે. ન્યવહાર પક્ષે વિશેષ ખેડકારક એ છે કે તેમના વૃદ્ધ માતૃશ્રી વિદ્યમાન છે અને ખાલ પુત્ર તથા પુત્રી સહિત તરૂણ વિધવા છે, તેમને માથે આવી પડેલી આ વિપત્તિના શોકમાં અમે અંતઃકરણ પુર્વક ભાગ લઈએ છીએ.

એ વીરનરની મોઢામાં મોઢી ખોટ આ આત્માનાં
સમાને આવી પડી છે. એક પ્રયત્નકાર અને ઉત્તમ પ્રવર્તક એવા
વીર નાયકને સલાએ ગુમાવ્યો છે. ભર સમુદ્રમાં આવેલી
નાવિકાએ એક ચતુર ખલાસી ખોયો છે. પછવાડે એ ભવ્ય
મૂર્તિના દર્શનનો ચવાના નથી મૂત્ર તેના અંતરાત્માના આ
દર્શ જેવા વિચારો અમારા હૃદયમાં પ્રતિબિંબિત છે. એ પ્રેમ
ભર્યું હૃદય, એ ગુરુ ભક્તિની ભાવના, એ અશાંત ઉગ્ર પ્રભાવ
વાલી બુદ્ધિ, એ ધર્માભિમાન, એ ઉત્સાહ અને એ સામર્થ્ય—
જે કષણવાર પણ વિસરી શકતા નથી. તે એકજ પુરુષ હતો
તેની ઉપમા તેજ હતો. જે આજ અસ્ત થઈ ગયો! જે નિરા-
શાના અસંખ્ય મોજાંથી વીંટાએલો છતાં પણ આશાના ખડક
ઉપર ઢઢ નિશ્ચયથી સ્થાપી ઉન્નત પ્રયાણને અનુકૂલ સ્વરે
ગાતો, જ્ઞાનવીર એ હવે નથી! એના સાક્ષર જીવનનો જે આઘ
ઉદગાર હતો મધ્યે પણ જે ઉદગાર ઢઢ રહ્યો હતો તે અત
સમયે પણ તે ઉદગારથી તેનો કંઈ ભરપુર હતો. જેમાં જ્ઞાન-
સારની તત્વબાણી ઉચરતાં પંચપદમેશીના શરણુનું સમાધિ
પુર્વક સ્મરણ હતું. એ પવિત્ર સ્મરણ તેના આત્માને પરમ
શાંતિ આપે.

ચિંતામણી.

૨૬૭

ચિંતામણી.

એક ચમત્કારી વાર્તા.

(પૂર્વ અંકના પૃષ્ઠ ૧૭૬ થી શરૂ.)

પ્રકરણ ૮ મું.

વર્દમાન પુરનો ઊપાશ્રય એક સાધારણ નિવાસ સ્થાન જેવો હતો. તેની અંદર એક તરફ વ્યાખ્યાન શાલા આવેલી હતી. એક તરફ મુનિઓને આહાર પાણી કરવાનું સ્થાન હતું. તેનો ઊઠાવ નાનો હતો. કાંઠાપણ ઊપર માડ હતો નહિ. વાસસ્થાન કરતાં આંગણાની ભૂમી વિશાલ હતી. વ્યાખ્યાન શાલામાં ડાઘવાર લોકો ન સમાતાં ત્યારે નેઓ તેના આંગણામાં બેસતા હતાં. તેની અંદર પથ્થર કે છોથી પ્રતિબદ્ધ ભૂમી ન હતી. માત્ર સાદી ભૂમી હતી તે ઊપર ડોમલ અને ક્ષેતરબંની રેતી પાથરવામાં આવી હતી એકંદરે ઊપાશ્રયનો સર્વ દેખાવ સાધારણ અને સાદો હતો તથાપિ ત્યાં સાધુઓની સર્વ જાતની સગવડ કરવામાં આવી હતી ચોતરફ સ્વચ્છતા હોય તો નીકલતી હતી. તેને સ્વચ્છ રાખવાને વર્દમાનપુરના ગરીબ શ્રાવકો તત્પર રહેતા હતા.

પરમસાધ્વી વિદ્યાશ્રી મુનિને વંદના કરવાને આ ઊપાશ્રયમાં આવ્યા. મુનિ વિચાર વિજય સ્થંડિલ જવાને બાહેર ગયા હતા. એકલાજ અંદ્રવિજય ઊપાશ્રયને અલંકૃત કરતા હતા. સાધ્વીશ્રીએ આવી મુનિરાજના દર્શન કર્યો. ધર્મગાથી સ્વધર્મ પ્રમાણે વિધિ રહિત વંદના કરી. મુનિએ વિધિના ચોખ્ખ વચનો જરૂરી સાધ્વીની વંદનાનો સ્વીકાર કર્યો. પરસ્પર મુખશાતા પુછવામાં આવી.

૨૦૮

આત્માનાં પ્રકાશ.

અંદ્રવિજયનો મુનિવેશ તેના પૂર્વરૂપને આગ્રહન કરે તેવો હતો તથાપિ ચતુર સાધ્વીજીને તેમના ઈશન કરતાંજ પોતાના પૂર્વઅંધુ ચિંતામણિનું સ્મરણ થઈ આવ્યું. પૂર્વના પરિચિતઅંધુની આકૃતિ તેમના નયનની આગળ ખડી થઈ તેમની સમક્ષ સહોદર અંધુનો સંબંધ જાણત થયો. સાધ્વી વિદ્યાશ્રીએ હૃદયમાં વિચાર્યું કે, આ મુની મારો પૂર્વઅંધુ ચિંતામણિ તો નહીં હોય? સૂક્ષ્મદષ્ટિએ જોતાં એ અંધુના સર્વ ભાવ મલતા આવે છે. જો મારો તર્ક સત્ય હોય તો પૂર્વના માતૃપિતાનું જીવન સુધર્યું કહેવાય. જે કુલમાં આરિત્રનો આદર થાય અને પરમ પવિત્ર મુનિ જીવન સંપાદન થાય, તે કુલ શ્રાવક કુલમાં શિરોમણિ છે. આ મુનિની આગલા સર્વ ભેદ પુલ્કા કરવાને સંસારી પ્રશ્ન કરવા તે મારા સાધ્વીધર્મની વિરુદ્ધ છે. તથાપિ શુભ પરિણામ રાખી યુક્તિ પૂર્વક તે અંતર્ભેદ ખોલાય તો મારા આત્માને શાંતિ મળે. આ પ્રશ્નો શુભ ઇરાદાથી કરવાના છે. તેમજ તેમાં આરિત્રની જીતમ અનુમોદના રહેલી છે.

આવું વિચારી સાધ્વીશ્રી વિનયથી બોલ્યા—મુનિરાજ, કયાંથી વિહાર કરી પધાર્યા છો? અને કયાં જવાની? ધારણા છે? અંદ્રવિજય મુખ વચ્ચિકાની જતના કરી બોલ્યા—સાધ્વીજી, સૌરાષ્ટ્ર દેશમાંજ અમારો વિહાર છે. હવે ક્ષેત્ર સ્પર્શના હોય ત્યાં ધારણા છે. સંવેગી મુનિરાજના મુખમાંથી આટલા શબ્દો સંભળતાંજ વિદ્યાશ્રીને નિશ્ચય થયો કે આ ચિંતામણિ છે; ઘણા કાલના પુર્વ સહવાસથી તે ચતુર સાધ્વીએ પુર્વના અંધુનો સ્વર આલખી લીધો. તેમના પવિત્ર હૃદયમાં શાંતિ સુધાનું સિંચન થયું. પુત્ર પ્રશ્ન કર્યો—મુનિરાજ, ઠાઈવાર વલ્લભીપુર તરફ વિહાર કર્યો છે કે બહિઃ ? તે ક્ષેત્ર મુનિએના વિ

ચિંતરમણી.

૨૬૯

હારને યોગ્ય છે ત્યાં ધણાં ગુરૂ ભક્ત શ્રાવકો રહે છે. આપે કોઈવાર વલ્લભીપુર જોયું છે કે નહીં ? ત્યાં અમૃતચંદ્ર શેઠ કરીને સારા શ્રાવક રહે છે. તેમને આપ જોલખો છો કે નહીં ?

ચતુર સાધ્વીના આપ્રેશા સાંભલી મુનિચંદ્રવિજય વિચારમાં પડ્યા આ સાધ્વી જરૂર મારા પુર્વ સંબંધને જાણે છે. રખેને મારી સંસારી બેન જતનાતો નહીં હોય. વય વ્યને સ્વર મલતા આવે છે. આકૃતિ પણ તેના જેવી હશે સ્ત્રીઓની સામે દ્રષ્ટી સ્થિર કરી તેની આકૃતિ નીરખવી એ મુનિનો ધર્મ નથી. જો હું બરાબર નિરીક્ષણ કરીશ તો આકૃતિ પણ જણાઈ આવે પણ ધર્મ વિરુદ્ધ પ્રવર્તન ન કરવું જતનાએ ચારિત્ર મહણ કરેલું છે. વિદ્યાશ્રી એવા નામથી તે વિખ્યાત છે. આવું વિચારી મુનિએ સાધ્વીને કહ્યું સાધ્વીજી તમારા પ્રેશા ધણાં ગંભીર છે. તમે આ શરીરના જ્ઞાતા હો એમ લાગે છે. તમારા આતુર્ય ભરેલા પ્રેશાથી હું વિભ્રમમાં પડ્યો છું દરેક પ્રશ્નના ઉત્તર મારેસત્ય આપવા જોઈએ મુનિને મૃદાવાદ બોલવોએ અનુચિત છે. જો હું યથાર્થ કહું તો પુર્વના સાંસારિક ભાવને પ્રગટ કરવાની ફરજ પડે છે. તે પેહેલા મારે તમને થોડુંક પૂછવાનું છે. તમે ક્યાંથી વિહાર કરી આવો છો? અને તમારું ચારિત્રાવસ્થાનું શું નામ છે મુનિચંદ્ર વિજયના આ બે પ્રશ્ન સાંભલી વિદુષી સાધ્વીએ જાણ્યું કે જરૂર એ મુનિના મનમાં કાંઈક શંકા ઉત્પન્ન થઈ. તેમના હૃદયમાં પોતાનું સાંસારિક સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાની ઇચ્છા નથી તે છતાં તેઓને મારા પ્રશ્નો પ્રગટ કરવાની જરૂર પડી હોય તેમ દેખાયું વળી તેઓએ મને જે પ્રશ્ન ક્યાં તે પણ તેમના હૃદયની શંકાને વિશેષ પ્રુષ્ટિ આપે છે જરૂર એ મુનિ ચિંતામણી છે.

૨૧૦

આત્માનાં ૬ પ્રકાર.

હવે હૃદયે નિશ્ચયપર આવતું જાય છે. આબુ વિચારી સાધ્વીશ્રી બોલ્યા—મહારાજ હું રાજનગર તરફથી વિહાર કરી આબું છું, માંડ નામ ગુરૂએ વિદ્યાશ્રી રાખ્યું છે.

ત્રિદુષી સાધ્વીના આ વચન સાંભલી વૈભવ વિજય ને નિશ્ચય થયો કે, આ મારી પૂવની સંસારી બેન જતનાજ છે. તે પતિવિધવાએ ચારિત્ર લઈ માનવ ભવને સુધાર્યો છે. તેના સ્ત્રી જીવનને જીવ્ય સ્થિતિમાં મુક્યું છે. આજે જતનાને ચારિત્ર ધારિણી બેઠ મને પૂર્ણ સંતોષ થાય છે. તારૂં વયમાં સ્ત્રીજીને વૈધવ્ય દુઃખ રૂપ સાગરને તરવાનું દહેતાવ ચારિત્ર છે. ચારિત્ર રૂપ સુંદર નાવમાં બેઠેલી વિધવા નારી ભવસાગરને સુખે તરી જાય છે. વનિતાઓ નાવપુમાં પ્રાપ્ત કરીને વિશેષ વિકાર હેતુ છે. તેના વિષમ વિકારનો વિજય કરવાનું મુખ્ય સાધન ચારિત્રજ છે. તેમાં વિશેષ કરી દુઃખી વિધવાઓને તો તે જીનમ આધાર થઈ પડે છે. સાધ્વી વ્રતનું શરણુ કરનારી વિધવાઓ વિષયનો પરાભવ કરી સુખે આત્મ સાધન કરી શકે છે. બેન યતનાએ તેના ચારિત્રને લઈ પિતૃકુલ અને શ્વસુરકુલને સુધાર્યું છે.

આવે વિચાર કરી મુનિ વૈભવ વિજય બોલ્યા—સાધ્વીજી, તમે પુછેલા પ્રશ્નનો જીત્તર વિશેષ વિવેચનથી આપવામાં મને બાધ આવે છે. તે પ્રશ્નના જીત્તરમાં મારા સંસારનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે. સાંસારિક સ્થિતિને પ્રગટ કરવી એ મુની ધર્મની વિરૂદ્ધ છે. સંક્ષેપમાં એટલું જ કહેવાનું કે, તમે જ પુછ્યું, તે મારે પૂર્વે સર્વજ્ઞ પરિચિત છે. એ ક્ષેત્રમાં આ શરીરની પૂર્વ સ્થિતિનો પૂર્ણ સંબંધ છે. હવે તે વિષે વિશેષ કહેવાની આવશ્યકતા નથી.

ચિંતામણી.

૨૧૧

વહી હું વિશેષમાં જણાવું છું કે, તમારા થરીરની પણ એ ક્ષેત્ર જૂની પરિચિત હોય એમ લાગે છે. મારા આ વિચારમાં જો જુલ હોય તો મિથ્યા દુષ્ટ છે. બૈલવ વિજયના આવા ગર્ભિત વચન સાંભળી સાધ્વી વિદ્યાશ્રીને નિશ્ચય થયો કે, આ મુનિરાજ જરૂર મારા સંસારી બંધુ ચિંતામણિ છે. જમ મેં તેઓને આલખી લીધા, તેમ તેઓએ પણ મને જાણી લીધી છે. હવે વિશેષ સ્પષ્ટ કરવાથી ચારિત્ર ધર્મને બાધ આવશે, માટે તે વિષે કાંઈ પણ બોલવું જોઈતું નથી. થયેલી શંકાનું સારીરીતે સમાધાન થઈ ચુક્યું છે. મારા બંધુએ ચારિત્ર લઈ સ્વતંત્રને દીધાં છે. સંસારના માતાપિતાના આવક ધર્મને કૃતાર્થ કર્યો છે. હવે મને પૂર્ણ સંતોષ થાય છે 'ચિંતામણિ સ્વચ્છ હોડી આલ્યો ગયો' એવું જ્યારે પૂર્વે મેં સાંભળ્યું હતું, ત્યારે સંસારના સંબંધને લઈ મને વિશેષ ચિંતા થઈ પડી હતી. તે મારી ચિંતા આજે અકસ્માત દૂર થઈ છે. ચિંતામણિના ચારિત્ર યુક્ત દર્શન કરી મેં મારો સાધ્વી ધર્મ ચરિતાર્થ કર્યો છે. આજનો દિવસ મારે સર્વથી વિશેષ લાલદાયક થયો છે. આવું ચિંતવી વિદ્યા શ્રીએ આનંદના આવેશમાં ફરીવાર ભક્તિથી ચિંતામણિને વંદના કરી એ પરમ પવિત્ર સાધ્વીએ પોતાના સહોદર બંધુનો વિશેષ સત્કાર કર્યો. કર્મની ગતિ કેવી વિચિત્ર છે. ક્યાં વલ્લભીપુર! ક્યાં રાજનગરા! ક્યાં વર્દમાનપુર! બ્રાતા અને ભગિનીનો ક્યાં અચ્ચાનક મેલાપ ! સંયોગ અને વિયોગના કારણ કર્મ છે. અત્યારે વલ્લભી-પુરમાં અમૃતચંદ્ર શેઠ ક્ષણે ક્ષણે ચિંતામણિની ચિંતામાં મગ્ન છે, અમૃત શેઠાણી પણ પોતાના પુત્રને દૈવ્યમાંથી જુલો નથી વિમલા પરમ શ્રાવિકા છે, તથાપિ કાઠવાર પોતાના પતિને સ્મરણ માર્ગમાં

૨૧૨

આસ્થાનંદ ઝઠાશ.

લાવેછે. તે ચિંતામણિ આજે વર્ધમાનપુત્રના ઊપાશ્રયમાં મુનિરૂપે રહેલછે. તેની પાસે સહોદર બેન સાધ્વી રૂપે વંદના કરેછે. અમૃત-ચંદ્ર શેઠના મુત્ર અને પુત્રી ચારિત્રના ઊપાસક થઈ એક આવાસમાં બેઠાછે. કર્મની કેવી મહાન શક્તિ?

મુની ચંદ્રવિજય અને સાધ્વી વિદ્યાશ્રી ઊજરની ચર્ચા બંધ કરી ઘણીવાર એક બીજાની સામુ જોઈ રહ્યા હતા. બંને ચારિત્ર ધર્મના પરમ ઊપાસક હતા. ચારિત્ર ધર્મથી વિરૂદ્ધ વર્તન કરવાને બીરૂ હતા. સંસારના સંબંધને લઈ જાન્યમાં અનેક વિચારો ઊદ્ભવતા હતા પણ તેઓ મિથ્યા દુષ્કૃત આપી તેમનું વિસ્મરણ કરતા હતા આ વખતે મુનિરાજ શ્રી મિચારવિજય બાહેરથી પધાર્યા. તેમને આવતા જોઈ મુની ચંદ્રવિજય વિનયથી ઊભા થયા. એટલે સાધ્વી વિદ્યાશ્રી પણ ઊભા થઈ તેમને વંદના કરતા આવ્યા.

અર્પણ.

અસાધ્ય પ્રભાવ.

નર્મદા સુદરી.

(ગત એકના પૃષ્ઠ ૧૮૩ થી ચાલુ.)

રૂપિદસાએ પોતાના સ્વામી રૂદ્રદત્તને કહ્યું, સ્વામી તમે તમારા પુત્ર મહેશ્વરદત્તને માટે નર્મદાસુદરીની ઇચ્છા રાખોછો. તે વૃથાછે. મારો ભાઈ સહદેવ ખરેખરે આવડે છે. બેન ધર્મનો અતિરાગીછે. તે તમને મિથ્યાત્વીને ઘેર પોતાની પુત્રી ટમ આપશે. વહીમારે તમને

બ્રહ્મચર્ય પ્રભાવ.

૨૧૩

જેનાં નામો જોઈએ છીએ કે તમે કપટ આવક ખતી મારા પિતાને છેતર્યાં છે. તે ઘણું વિપરીત કામ કર્યું છે. શુદ્ધ આવક કુલની કન્યાને કપટથી કલંકિત કરવી એ કેલું પાપ તમે એ પાપ રૂપ પાંકથી ખરડાએલા હો. સ્વામીનાથ તે સાથે વહી એવું બન્યું કે તમારા સહવાસથી મેં મારા પિતૃ કુલનો આવક ધર્મ તજી દીધો એ વાત મારા પિતૃ ગૃહમાં પ્રસિદ્ધ થઈ છે. આથી એ સર્વનો મારી ઉપર અભાવ આવ્યો છે. એ અભાવ મારા જાણતામાં આવતા મને અમાર શોક થયો હતો જે શોક કરતાં તમે મને હમણાં જોઈ હતી સ્વામીનાથ કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે. ભાવિમાં જે થવાનું છે, તે કદિ પણ ફરતું નથી. તેને જટલો અદ્વિત્ય કરીએ તેટલો વૃથા છે. હું એક વખતે પરમ શ્રાવિકા હતી. ઉપાશ્રયમાં જ્યારે આવતી ત્યારે ઉત્તમ કુલની શ્રાવિકાઓ મને મોટું માન આપતી હતી શ્રાવિકા ધર્મની ઉત્તમમાં ઉત્તમ. ઉપાસક હતી તે આજે મિથ્યાત્વમાં મગ્ન થઈ બેઠી છું એટલું જ નહીં પણ આર્હત ધર્મથી બ્રહ્મ થઈ સ્વામી મને ઘણું પ્રશ્નતાપ થાય છે તે સાથે મારા પિતૃ ગૃહનો ત્યાગ કરવાની મને ફરજ પડી છે. હું હવે પિતૃ ગૃહમાં જવાને અધિકારી નથી. કોઈ પણ શ્રાવક કુલનું સંતાન મારો સ્પર્શ કરવાથી પણ અપવિત્ર થાય એવું મહા કલંક મને લાગ્યું છે. હમણાંજ એક પુરૂષ આવી મને માફ ખખર આપ્યાં છે, તેણે પુદ્ગલે પુદ્ગલે જણાવ્યું છે. કે ધર્મ બ્રહ્મ રૂપિદત્તાએ તેના પિતૃ ગૃહમાં જવું નહીં. સ્વામી આવીસીતે તિસ્કર પામેલી રૂપિદત્તાના પુત્રને મારા બાઈ સહદેવ પોતાની કન્યા સી રીતે આપે.

રૂપિદત્તાના આવના વચન સાંભળી રૂદ્રદત્ત કોઈ બોલ્યો નહીં.

૨૧૪

આત્માનંદ પ્રકાશ.

પોતે પ્રથમ કહેલા કપટાચારનો વિચાર કરતાં તેને નિશ્ચય થયો કે સહદેવ કદિ પણ મહેશ્વરદત્તને કન્યા આપશે નહીં. કાણવારે મહેશ્વરદત્ત વિચારકરી બોલ્યો—માતા મને કહેવાને લજ્જાતો આવે છે પણ મારે પ્રગટ રીતે કહેવું જોઈએ કે, જો મને આજ્ઞા આપો તો હું એક પાર મારા મોશાલમાં જઈ આવું. મને ખાતરી છે કે, મારા મોશાલીઆને હું પ્રસન્ન કરી શકીશ. વાણીની મધુરતાથી સર્વની સાથે સુવાસથી અને વિનયથી એ લોકો મારે વશ થઈ જશે. માતા હું મિથ્યાત્વીમાં જન્મ્યો છું પણ મોશાલપક્ષે જૈન છું. શામાટે તેઓ મને આદર નહીં આપે દેવ્યાધર્મના ઉપાસક એવા મારા મામા સહદેવ મારો તિરસ્કારકરશે નહીં. હું તેમનો રોડ જોઈ બેસીશ તો તેમના સહવાસમાં રહીશ અને છેવટે માતુલ પુત્રી નર્મદાસુંદરીને પરણી લાવીશ.

મહેશ્વરદત્તના આવા વચન સાંભળી રૂપિદત્તાનું મન જરાશાંત થયું. પોતાના પુત્રના વિચારને તેણીએ અનુમોદન આપ્યું અને ત્યાં જવાને અંતઃકરણથી ખુશી બતાવી માતાની મરજી જોઈ મહેશ્વરદત્તે પિતાની પણ આજ્ઞા મેળવી અને તે વળત જતે તૈયાર થઈ ગયો. મોર્ગે જવાની સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરાવી જ્યારે મહેશ્વરદત્ત આલ્યો ત્યારે રૂપિદત્તાએ કહ્યું, વત્સ, તું સર્વ રીતે યોગ્ય છું તને વિશેષ કહેવાની કાંઈ જરૂર નથી તથાપિ જમ તારા માતામહ, મા, મામા, અને મામી અતુલ થાય તેમ વર્તજ. તેમની વિરૂદ્ધ કાંઈ પણ પ્રવર્તન કરીશ નહીં. મને શંકા રહે છે કે મેં કહેલા અપરાધને લઈ તેઓ વખતે તારો અનાદર કરશે કદિ તેવો પ્રસંગ બને તો કાપ કરીશ નહીં. ત્યાંથી સત્વર પાછો આવજ. તારો વિનય થાઓ આ પ્રમાણે રૂપિદત્તાનો ઉપદેશ અને આશીર્વાદ લઈ મહેશ્વરદત્તે ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું.

વૃત્તાંત સંગ્રહ.

૨૧૫

તે કેટલેક દિવસે પોતાના મોશાલ નર્મદાપુરીમાં આવી પોહ્યાંચો.

અપૂર્ણ.

વૃત્તાંત સંગ્રહ.

મુનિરાજ શ્રી હંસવિજયજી મહારાજનો વિહાર કચ્છ દેશમાં થવાથી તે સ્થલે ધર્મનો ઊદય વિશેષ થતો જાય છે. કચ્છ ભૂમીના કેટલાએક ક્ષેત્ર મુનિ વિહારના અભાવને લઈ આર્હત ધર્મના સ્વરૂપથી અજ્ઞાત છે; કેટલાક જૈનભાસના સંસર્ગથી દૂષિત થઈ ગયા છે અને કેટલાએક મિથ્યાત્વથી મલિન થતા જાય છે, તેવા ક્ષેત્રોને મુનિરાજ શ્રી હંસવિજયજી મહારાજ પોતાના ઊપદેશથી સુધાર્યા છે. એ મહારાજના પ્રભાવથી કચ્છ ભૂમીમાં સ્થલે સ્થલે ધર્મનો ઊદય થઈ રહ્યો છે. જૈન કચ્છી પ્રજા તે મહામુનિના દર્શનથી આત્માને કૃતાર્થ માની વિવિધ જાતના ધર્મ કાર્યો કરે છે પ્રત્યેક સ્થલે પ્રભાવનાનો પ્રવાહ પ્રવર્તીવે છે. આના દેશમાં મુનીઓએ અવશ્ય વિહાર કરવો જોઈએ. જે વિહારમાં મુનીઓને પરીપક્ષ સહન કરવા પડે, તેવા વિહાર કરનાર પરાપકારી મુનીઓને ખરેખરે ધન્યવાદ થતો છે.

મુંબઈની શ્રી કચ્છી દશાઓસવાલ જૈન પાઠશાલાના ચતુર્થ વાર્ષિકરીપોર્ટની એકનકલ અમોને અવલોકનમાં મળી છે તેનું અવલોકન કરતાં અમને ઘણુંજ આનંદ ઊત્પન્ન થાય છે. મુંબઈ જેવી નવરંગીત રાજધાનીમાં વસ્તી જૈનપ્રજામાં વિદ્યાની અભિવૃદ્ધિ કરવામાં સાધન ભૂત એવા જે ખાતાની જરૂર હતી, તે શ્રી કચ્છી દશા

૨૧૬

આત્માનંદ પ્રકાશ.

ઓશવાળ જૈન પાઠશાલાના સ્થાપનથી ઘણું દરજ્જે પરિપૂર્ણ થયેલી છે. તેમાં ધાર્મિક, વ્યવહારિક અને શારીરિક કેલવણી આપવાની ઊત્તમ પ્રકારની ગોઠવણ કરવામાં આવી છે. આ ઊપયોગી ખાતાની સ્થાપના કર્યા હજી લાંબો વખત થયો નથી, તેટલામાં તે પવિત્ર ખાતાએ જે કામ કર્યું છે, તે બેશક સંતોષ આપનારું છે તેને માટે તે ખાતાના વ્યવસ્થાપકોને સાદું માન થતે છે. ધર્મજ્ઞાન સાથે વ્યવહારિક જ્ઞાન આપવાની પદ્ધતી વિશે ઘણાં વિદ્વાનોના પ્રયત્નો જોવા મળ્યા છે. મનુષ્યના આત્માનું ઊંચામાં ઊંડુ રહસ્ય ધર્મ છે, અને તેના ઉપર વ્યવહારની સર્વ પ્રવૃત્તિનો આધાર છે ધર્મ હોય તો પ્રવૃત્તિ સારી હોય છે. જનમંડલના મુઠ્ઠા-વ્યવહાર સંબંધ વિગેરે અંગોને વૈરાગ્ય ભાવે જોવા માટે ધર્મની જરૂર છે. ધાર્મિક જ્ઞાનવિના કેવલ વ્યવહાર જ્ઞાન ઊપયોગી નથી. અર્થ જીવનની સમાપ્તિ ધર્મ ભાવનામાં જ કૃતાર્થ છે. તેવી ઊત્તમ પદ્ધતી સાથે આ જૈન પાઠશાલાની પ્રવૃત્તિ જોઈ વિશેષ સંતોષ પેદા થાય છે. પાઠશાલામાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં જે ન્યૂનાધિક્ય દેખાય છે, તે જોઈ તેટલું સંતોષ કારક નથી તથાપિ એકંદર અભ્યાસીઓની સંખ્યા સારી છે. અંબાપુરી વિશાલ નગરી છે; તેથી દરેક લગ્નામાંથી અભ્યાસ કરવા આવવાની અનુકૂલતા પણ ન હોવાનો સંભવ છે તથાપિ દરેક અંબઈ નિવાસી જૈન મુઠ્ઠાએ જે અંતર્થી પોતાના પુત્રોને મોકલવા ઊત્સાહ બતાવે તો આ પાઠશાલામાં અભ્યાસીઓની સંખ્યા વધે ખરી.

શાક્ષાતે અંગે-એક પુસ્તકલયની યોજના કરવામાં આવી છે. જેમાંથી વાંચક મુંઝ સારો લાભ મેલશે છે. વિશેષ યુગીની વાળ તે

પ્રતિભા સંગ્રહ.

૧૧૭

એકે કે, તેમાં જૈનધર્મના હસ્ત લિખિત પુસ્તકો રાખવામાં આવ્યા છે. આગ્રકાલ ધણે સ્થલે મુદ્રાંકિત પુસ્તકોનોજ સંગ્રહ કરવામાં આવે છે અને તેમાં પણ ધર્મ તથા નીતિના પુસ્તકો કરતાં શ્રુત્તરના, સાંસારિક પ્રવૃત્તિના અને ખટખટના નોંવેલોની સંખ્યા વિશેષ હોય છે અને આશા રાખીએ છીએ કે, આ પુસ્તકાલયમાં તેના પુસ્તકોનો સંગ્રહ નહીં કરતાં ધર્મ અને નીતિના પુસ્તકોનોજ વિશેષ સંગ્રહ કરવો ધર્મ તથા નીતિ શિવાયના પુસ્તકો વાચકવૃંદને બુદ્ધિજ વિચાર શ્રેણી ઉપર ચઢાવે છે, તેથી પુસ્તકાલયનો ઉત્તમ હેતુ યથાર્થ થતો નથી.

શાલાને અંગે શિક્ષણ સુધારકમંડલની યોજના કરેલી છે, તે પ્રશંસનીય છે. શિક્ષકો પોતપોતાના વિચાર પરસ્પર દર્શાવે અને તે ઉપર વિવેચન કરી તેમાં સુધારોવધારો કરે—એ પદ્ધતી શાલાના શિક્ષણને દીપાવનારી છે. તે ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓનું મંડલ ઉછરે કરવામાં આવ્યું છે અને તેમાં વિવિધ વિષય ઉપર ચર્ચા કરવાનું જે કાર્ય થાય છે તે ખરેખર સ્તુત્ય છે. આવા ચર્ચા રૂપ ભાષણ કરવાના અભ્યાસથી તેઓ ભવિષ્યમાં સારા વક્તા બનીશકે છે ધર્મ તથા નીતિના વિષયને પદ્ધિવિત કરવાથી તેઓના હૃદયમાં તે તે ભાવના ઠસી જાય છે અને છેવટે તેઓ ધાર્મિક અને નીતિમાન થાય છે.

વિશેષ જણાવવાને આનંદ થાય છે કે, આ ખાતાને લગતું જે ઓર્ડીંગખાતું સ્થાપન કરવામાં આવ્યું છે, તે સર્વથી ઉત્તમમાં ઉત્તમ છે નિરાંદાર અને ગરીબ વર્ગના બાલકોને નિવાસ તથા ભોજનવસ્ત્રની સામગ્રીસાથે જ્ઞાન દાન કરવાની એ પરમપવિત્ર મહાદાન

૨૧૮

આત્માનાં પ્રકાશ

આજી છે એટલું જ નહીં પણ તે પરોપકાર તથા પુણ્ય વૃત્તિને વધારનારી જ્ઞાનોપાસના છે. આ પવિત્ર ખાતાને સહાય કરનાર પુણ્ય-ત્મા ગૃહસ્થોને અમે સહસ્રવાર ધન્યવાદ આપીએછીએ તે શિવાય સારીરિક કલવણી અને ઉદ્યોગ તથા વ્યાપારને લગતી કેલવણીના શાધનેત્રની જે યોજના કરવામાં આવે છે, તે ઘણી પ્રશંસા પાત્ર છે. શાલાની વ્યવસ્થાપક કમીટીએ પ્રત્યેક વખતે સંતોષકારક કાર્ય કરેલું જોવામાં આવે છે. ઠાઠ ઠાઠ હાજરી એક ન્યૂનાધિક છે તથાપિ તેના કાર્યના પ્રવાહને ક્યારે પણ હાનિ થઈ નથી. પરીક્ષાઓના પરિણામ સંતોષકારક છે. જેનું આનંદ તે શાલાના શિક્ષકોને ધટે છે. શાલામાં મળતાં વિદ્યાર્થીઓને ઊત્તેજન આપવા સંકલરશીપ અને વાર્ષિક ધનામ જે ગૃહસ્થોએ આપ્યાં છે, તેમને ધન્યવાદ ધટે છે. શાલાને લગતા હીસાબના આંકડા જોતાં વહીવટની વિશાલતા યોદી છે પણ કાર્યની વિશાલતા મોટી લાગે છે, એ વિશેષ સંતોષકારક છે. પાઠશાલાને લગતા ધારાની કલમે જોતાં ધારા ધડનારની દીર્ઘ દષ્ટિ કેપાઈ આવે છે. અભ્યાસના ધોરણોમાં જોઈએ તેવો હજી સુધારો કરવાની જરૂર છે જે યોગ્ય પ્રસંગે અમે જણાવીશું.

છેવટે હર્ષથી જણાવીએ છીએ કે, શ્રી કચ્છી દશા આસવાળ જૈન પાઠશાલાના આ અતુર્ય રીપોર્ટ વાંચી અમે અતિ હર્ષિત થયા છીએ. અને પ્રતિદિન એ પાઠશાલાની ઊન્નતિ ધ્યાનમાં લીએ. એ પવિત્ર ખાતામાં દ્રવ્યની સહાય કરનારા ગૃહસ્થો, વ્યવસ્થાપકો, અને અનુમોદકો ખરેખર પ્રશંસનીય છે. તેમનું અનુકરણ કરવાને અમે બીજાઓને વિનંતિ કરીએ છીએ.